

УДК 658.586

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ: СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бєлік Ю.В.

Таврійський державний агротехнологічний університет

У статті розглянуто сутність поняття економічна безпека та процес формування системи економічної безпеки підприємства. Представленні головні завдання процесу реалізації економічної безпеки. Розглянуто процес системного підходу при впровадженні економічної безпеки на підприємстві та складності в його застосуванні. Визначено складові частини системи економічної безпеки підприємства. На основі даного дослідження сформовано функціональні обов'язки різних підрозділів підприємства з забезпечення надійної економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, система економічної безпеки, обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки, загрози внутрішнього та зовнішнього середовища, об'єкт безпеки, суб'єкт безпеки, механізм забезпечення економічної безпеки підприємств.

Постановка проблеми. В сучасний період розвитку економічних відносин, що супроводжується трансформацією форм та методів державного регулювання, децентралізацією та диверсифікацією виробництва, зміною умов господарювання та зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу на діяльність суб'єктів господарювання зовнішнього середовища, забезпечення економічної безпеки стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем його життєдіяльності.

Система економічної безпеки відіграє одну з провідних ролей, оскільки стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від її надійності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки, в тому числі діагностики економічної безпеки. Вагомий вклад у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: О.А. Грунін і С.О. Грунін, Я.А. Жаліло, А.В. Іванов, Р.С. Квасницька, А.В. Кірієнко, Р.М. Качалов, Г.Б. Клейнер, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, В.А. Ліпкан, Н.О. Лоханова, А.П. Мамікіна, Є.О. Олейніков, П.І. Орлов, І.П. Отенко, Г.А. Пас-

тернак-Таранущенко, Н.О. Подлужна, В.П. Пономарьов, В.Я. Пригунов, А.С. Соснін, А.Г. Шаваєв, В.В. Шликов, В.І. Ярочкін, В.М. Ячменьова та інші. Однак, зміна умов економічного стану спричинила за собою появу цілком нових проблем, що потребують теоретичного осмислення, узагальнення та наукового вирішення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Автори вищевказаних робіт по-різному трактують поняття «економічна безпека підприємства». Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення понятійного апарату та розкриття значення економічної безпеки на підприємстві та процес її формування.

Метою статті є розкрити сутнісні визначення поняття «економічна безпека підприємства», її значення на підприємстві та процес формування.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Зростання інтересу до проблеми забезпечення економічної безпеки економічних систем зумовило виникнення різних підходів до трактування поняття «економічна безпека» і більш вузького «економічна безпека підприємства»

Досліджуючи сутності економічної безпеки підприємства було встановлено, що не існує однозначної термінології щодо її визначення як в економічній теорії так і в практиці. Однак можна зазначити, що економічна безпека підприємства є характеристикою системи, що самоорганізовується і саморозвивається, тобто це стан, при якому економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості: рівновагу і стійкість при мінімізації загроз.

Для реалізації зазначеної мети мають виконуватися такі завдання [2]:

- 1) досягнення стійкого фінансово-економічного стану підприємства;
- 2) контроль за ефективним використанням корпоративних ресурсів суб'єкта господарської діяльності;
- 3) виявлення на ранніх стадіях проблемних місць в діяльності підприємства;
- 4) нейтралізація кризових явищ та запобігання банкрутству;
- 5) підтримання збалансованості інтересів усіх груп зацікавлених осіб як в середині підприємства, так і поза його межами.

Обов'язковою умовою існування будь-якого підприємства є економічна безпека. Саме вона забезпечує захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та виступає підґрунтям стійкого функціонування в умовах сьогодення та динамічного розвитку в майбутньому.

Створення необхідних передумов для забезпечення економічної безпеки має базуватися на ефективній системі заходів із необхідним правовим, фінансовим, організаційним та інформаційним підґрунтям, що в свою чергу передбачає формування оптимальної системи економічної безпеки підприємства, яка враховуючи особистісні властивості підприємства та характер його взаємозв'язків з суб'єктами зовнішнього середовища, забезпечуватиме оптимальні умови його стійкому існуванню з моменту заснування до моменту ліквідації.

Система економічної безпеки підприємства – це структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, направлена на забезпечення захисту підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних можливостей протистояти їм в майбутньому [2].

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства включаються [3]:

- збір вихідної інформації щодо можливості виникнення загроз;
- оцінка та аналіз основних ризиків підприємства;
- прогнозування стану захищеності підприємства при уникненні ризиків або при відшкодуванні їх наслідків;
- недопущення проникнення як на підприємство структур економічної розвідки конкурентів, організованої злочинності й окремих осіб із протиправними намірами, так і до віртуальної бази даних підприємства в злочинних цілях;
- забезпечення захисту конфіденційної інформації та комерційної таємниці;
- забезпечення схоронності матеріальних цінностей підприємства;

- багатоступінний захист банківських рахунків підприємства;

- захист законних прав і інтересів підприємства і його співробітників;

- своєчасне виявлення потенційних злочинних намірів щодо підприємства і його співробітників з боку джерел зовнішніх погроз безпеки;

- виявлення, попередження й припинення можливої протиправної й іншої негативної діяльності співробітників підприємства, направлених на зниження рівня його економічної безпеки;

- захист співробітників підприємства від насильницьких зазіхань;

- формування ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства;

- формування та інтенсивне використання інноваційного забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства;

- вироблення та прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень щодо стратегії й тактики забезпечення економічної безпеки підприємства;

- фізична й технічна охорона будинків, споруд, території й транспортних засобів;

- відшкодування матеріального й морального збитку, завданого в результаті неправомірних дій підприємства та окремих співробітників;

- здійснення постійного контролю за ефективністю функціонування системи економічної безпеки, удосконалення її елементів.

При впровадженні економічної безпеки на підприємстві необхідно звернути увагу на використання системного підходу до механізмів її забезпечення. Він передбачає тісний взаємозв'язок всіх елементів системи і гарантує комплексний ефект від її забезпечення, тобто [4]:

1. система економічної безпеки підприємства, як і будь-яка система, включає множину взаємопов'язаних елементів, що забезпечують стійке функціонування та досягнення ним цілей бізнесу.

2. система економічної безпеки підприємства не може бути шаблонною.

3. система економічної безпеки підприємства є самостійною, відособленою від аналогічних систем інших господарських одиниць

4. система економічної безпеки підприємства є функціональною системою, яка відбиває процеси взаємодії інтересів і загроз, її утворюють теоретичні та методичні компоненти реалізації функцій безпеки, спрямовані на захист інтересів суб'єктів господарювання від існуючих загроз.

Однак поряд з цим виникають і складності в застосуванні системного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства, що полягають в необхідності давати економічну оцінку альтернативних варіантів проектування і реалізації певної системи заходів. Передбачається, що така система заходів повинна забезпечувати найбільш раціональне вирішення комплексу завдань з додержання економічної безпеки певного підприємства в умовах невизначеності впливу зовнішніх і внутрішніх загроз як в частині прогнозування загроз, так і можливостях їх усунення.

Неможна не зазначити, що система економічної безпеки ефективна, коли вона є нею керуваною, тобто підтримується її стабільне функціонування на всіх рівнях, з метою упередження

(недопущення) прорахунків в управлінні сталим розвитком підприємства, витоку конфіденційної економічної інформації, порушення комерційної таємниці, економічних диверсій тощо.

Система економічної безпеки складається з об'єкта, суб'єкта безпеки та механізму забезпечення економічної безпеки організації [1].

Об'єктом безпеки може виступати все те, на що спрямовані дії із забезпечення економічної безпеки (бухгалтерська інформація, комерційна таємниця, інформаційні ресурси, майно організації та засоби виробництва).

Суб'єктом безпеки є підрозділи підприємства, які займаються забезпеченням безпеки, а саме:

- зовнішні, до яких належить держава, шляхом реалізації своїх функцій через законодавчі, виконавчі, судові, правоохоронні та інші органи; контрагенти підприємства;

- внутрішні, які входять до складу структури підприємства.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств є дещо унікальним, тому що залежить від специфіки діяльності підприємства, системи бухгалтерського обліку та ефективності його роботи та ряду інших чинників. Вибір найбільш оптимального механізму забезпечення економічної безпеки підприємства сприяє підвищенню рівня безпеки підприємства.

Найголовнішим елементом забезпечення економічної безпеки виступає інформаційна система, що об'єднує методи та технології усіх видів обліку, аналізу та безпеки з метою прийняття управлінських рішень щодо протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам безпечному функціонуванню підприємства та його сталому розвитку, інакше кажучи це обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки.

Зміст обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства головним чином розкривається через розуміння економічної при-

Таблиця 1

Діяльність підрозділів для досягнення економічної безпеки

Підрозділ	Обов'язки
Економічні служби підприємства	планують господарську діяльність, здійснюють постачання і реалізацію продукції, організовують працю, фінансову роботу, облік і контроль господарської діяльності
Аналітичні відділи підприємства	здійснюють як зовнішній, так і внутрішній аналіз його економічної безпеки в комплексі
Служби економічної розвідки підприємства.	займається збором і обробкою інформації з відкритих джерел, причому з абсолютно легальних позицій, здійснюють оцінку потенційних клієнтів і партнерів; пошук ринкових ніш; вивчення конкурентів; підбір кадрів; систематизація інформаційних ресурсів, що є в наявності і пошук нових.
Планово-економічний відділ (відділ економічного аналізу, аналітичний відділ)	здійснює складання плану аналітичної роботи щодо економічної безпеки і контроль за його виконанням, займається організацією й узагальненням результатів комплексного аналізу безпеки підприємства і його підрозділів, проводить дослідження можливостей потенційного забезпечення економічної безпеки в майбутньому, розробляє заходи щодо ефективно витрати ресурсів на поточне та потенційне забезпечення економічної безпеки.
Виробничий відділ	аналізує випуск продукції основними цехами в натуральному вираженні, виконання плану випуску продукції за обсягом та асортиментом, ритмічність виробництва, підвищення якості продукції, упровадження нової техніки і технологій, комплексної механізації й автоматизації виробництва, роботу устаткування, витрати матеріальних ресурсів, тривалість технологічного циклу, комплексність випуску продукції, розробляє заходи щодо скорочення трудомісткості виготовлення продукції, вирішує питання технічної й організаційної підготовки виробництва тощо
Технічні відділи головного механіка й енергетика	аналізують безпечність стану експлуатації машин і устаткування, виконання планів-графіків ремонту і модернізації устаткування, якості і собівартість ремонтів, повноту використання устаткування і виробничих потужностей, раціональність споживання енергоресурсів. надають конкретні рекомендації щодо впровадження енергозберігаючих технологій та нових більш ощадних технологічних процесів.
Відділ технічного контролю	аналізує екологічну, токсичну або продовольчу безпечність сировини і готової продукції, брак і пов'язані з ним утрати, реклаमाції покупців, здійснює розробки комплексу заходів щодо зменшення браку, підвищення якості продукції, дотримання технологічної дисципліни
Відділ постачання	контролює своєчасність і якість матеріально-технічного забезпечення виробництва, виконання плану постачань за обсягом, номенклатурою, термінами, якістю, станом і збереженістю складських запасів, дотримання норм відпустки матеріалів, транспортно-заготівельні витрати, фактичну вартість матеріальних ресурсів, що здобуваються
Відділ збуту	аналізує виконання договірних зобов'язань і планів постачань продукції споживачам за обсягом, якістю, термінами, номенклатурою, аналізує виконання плану реалізації продукції і витрат на неї, контролює дотримання норм складських запасів і збереженість готової продукції, вивчає ринок збуту і раціональність господарських зв'язків.
Відділ праці і заробітної плати	аналізує рівень організації праці, чисельність персоналу за всіма категоріями і професіями підприємства і його структурних підрозділів, рівень використання робочого часу, витрати фонду заробітної плати, аналізує ефективність форм і систем оплати і стимулювання праці, рівень продуктивності праці
Бухгалтерія та фінансовий відділ	аналізує виконання кошторисів загально-виробничих, адміністративних витрат та витрат на збут, кошторис витрат на виробництво, собівартість реалізованої продукції, виконання плану прибутку і його використання, проводить аналіз бухгалтерського балансу, фінансового стану, витрати оборотних коштів і спеціальних фондів, контролює фінансовий стан і платоспроможність підприємства

Джерело: розробка автором за джерелами [3, 2]

роди оперативного, бухгалтерського обліку та аналізу фінансово-господарської діяльності.

Слід зазначити система обліково-аналітичного забезпечення є інтегрованою системою, що складається з трьох взаємопов'язаних підсистем (складових), що існують в єдиному інформаційному просторі: облікової, аналітичної та спеціального забезпечення. Інформація, яка входить у даний простір за своїм характером є багатогранною і потребує чіткого розуміння її місця та ролі у відповідності до концептуальних основ економічної безпеки підприємства.

Слід також відмітити, що формат організації взаємодії внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, насамперед, залежить від розмірів підприємства та завдань, що висувуються до системи економічної безпеки. Саме тому малим підприємствам, розмір капіталу та розгалуженість діяльності яких є незначними, рекомендовано для задоволення потреб економічної безпеки слід використовувати послуги зовнішніх спеціалізованих суб'єктів забезпечення безпеки, оскільки створення власної служби безпеки є недоцільним, а середнім підприємствам доцільно використовувати комбінований підхід до задоволення потреб економічної безпеки без створення відповідного підрозділу на власному підприємстві.

Великим (крупним) підприємствам для забезпечення потреб економічної безпеки доцільно створювати власний підрозділ економічної безпеки, функції якого спрямовані на розроблення інформаційних технологій в частині задоволення потреб підприємства щодо прогнозування, виявлення, запобігання, ослаблення небезпек і загроз; збереження майна та конфіденційної інформації; забезпечення конкурентних переваг тощо.

Служба безпеки підприємства постійно має бути готовою до подолання кризової ситуації, що може постати у зв'язку із зіткненням інтересів

бізнесу та злочинного світу. Забезпечення поліпшення питання економічної безпеки входять в обов'язок не тільки працівників економічних служб, а й технічних відділів (головного механіка, енергетика, технолога та ін.) [5]. Тому, що найбільш комплексно досліджувати поставлену проблему і знайти найбільш оптимальний варіант її рішення можливо тільки при загальних зусиллях спільної роботи економістів, техніків, технологів, керівників різних виробничих служб, що володіють різноманітними знаннями стосовно досліджуваного питання. Більш детальний огляд діяльності різних структурних підрозділів підприємства для досягнення економічної безпеки, а саме визначення їх головних обов'язків в досягненні економічної безпеки, наведено в таблиці 1.

Також слід зазначити, що діями фінансових, банківських, статистичних і міністерських органів, клієнтів, бізнес-партнерів, конкурентів надається об'єктивна оцінка правильності обраєної стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства. Якщо зовнішні структури виявляють ініціативу співпрацювати з підприємством, це означає, що воно забезпечує достатній рівень економічної безпеки.

Комплексність забезпечення економічної безпеки підприємства та постійне зростання її рівня, недопущення неправомірного втручання зовнішніх структур у роботу підприємства можливі лише за умови спільної інтегрованої, злагодженої, оперативної роботи всіх підрозділів підприємства.

Висновки. Отже, економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства.

Список літератури:

1. Дикий А. П. Організація бухгалтерського обліку як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / А. П. Дикий. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – 21 с.
2. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2012.
3. Міжнародні стандарти безпеки підприємств: навч. посіб. / І. Л. Сазонець. – Рівне: Волин, обереги, 2015. – 352 с.
4. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства [Текст]: монографія / Л. В. Гнилицька; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2012. – 305 с.
5. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник / З. Є. Шершньова; [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

Белик Ю.В.

Таврический государственный агротехнологический университет

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ: СУЩНОСТЬ, ЗНАЧЕНИЕ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ

Аннотация

В статье рассмотрена сущность понятия экономическая безопасность и процесс формирования системы экономической безопасности предприятия. Представлены главные задачи процесса реализации экономической безопасности. Рассмотрен процесс системного подхода при внедрении экономической безопасности на предприятии и сложности в его применении. Определены составные части системы экономической безопасности предприятия. На основе данного исследования сформированы функциональные обязанности различных подразделений предприятия по обеспечению надежной экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система экономической безопасности, учетно-аналитическое обеспечение экономической безопасности, угрозы внутренней и внешней среды, объект безопасности, субъект безопасности, механизм обеспечения экономической безопасности предприятий.

Bielik Y.V.

Tavria State Agrotechnological University

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC SECURITY: NATURE, IMPORTANCE AND SUPPORT

Summary

The essence of the economic security concept and the formation of the economic security system were considered in this paper. The main tasks of the implementation process of economic security were presented. The process of systematic approach in the implementation of economic security of the enterprise and difficulties in its application were shown here. The components of the economic security system were determined. Based on this study the functional responsibilities of the various business units to ensure reliable economic security were formed.

Keywords: economic security, economic security system, analytical accounting and economic security, threats to internal and external environment, the object of security, the subject of security, mechanism to ensure economic security.